

Vervallen rubriceringsaanduiding

Aan de leden van
het Kwaliteitsteam Renovatie Binnenhof

Rijksvastgoedbedrijf
Atelier Rijksbouwmeester

Korte Voorhout 7
Postbus 16169
2500 BD Den Haag

Contactpersoon

10.2.e Wob

@rijksoverheid.nl

Datum

10 november 2021

verslag

Bijeenkomst Kwaliteitsteam

Vergaderdatum en -tijd 10 november 2021 2021, 9:00 – 12:00 uur
Vergaderplaats Korte Voorhout 7, Den Haag

Aanwezig

Floris Alkemade (oud Rijksbouwmeester), 10.2.e Wob (stedenbouw), 10.2.e Wob (erfgoed), 10.2.e Wob (politieke geschiedenis), 10.2.e Wob (secretaris).

10.2.e Wob (Karres en Brands), Evelyne Merckx (Merk X), 10.2.e Wob (Merk X), Camiel Berns (Berns architectuur), Janneke Bierman (BiermanHenket), Eric van Noord (Architekten Cie), Reinder Bakker (Overtreders W).

Toehoorders

10.2.e Wob (ARBM), 10.2.e Wob (ARBM), 10.2.e Wob (RVB), 10.2.e Wob (RVB).

Afwezig met kennisgeving

10.2.e Wob (RVB), 10.2.e Wob (duurzaamheid).

Opening en welkom

Floris opent de vergadering. De verslagen van de bijeenkomsten van het Kwaliteitsteam van 7 juli en 1 september jl. zijn door de leden goedgekeurd en worden formeel vastgesteld.

Ontwerp gracht, Buitenhof

De ontwerpers, 10.2.e Wob Camiel Berns en Evelyne Merckx, presenteren de plannen voor het terugbrengen van de Hofgracht bij het Buitenhof en het ontwerp voor de gevel van de Raad van State.

Bouwhistorische sporen en tijdslagen

Na de demping van de oorspronkelijke gracht in 1860 is de ruimtelijke situatie ingrijpend gewijzigd. Ook de uitvoering van het plan van Berlage in het begin van de 20ste eeuw vormde een ingrijpende wijziging. Bij nader archeologisch en bouwhistorisch onderzoek zijn diverse interessante onderdelen aangetroffen (zoals het oude bruggenhoofd, een groot gemetseld riool, muren, kloostermoppen achter de opgeklampte voorgevel, 10.1 b W). De vondsten leveren uitgangspunten voor het ontwerp:

- Gebouwen staan met voeten in het water
- Drie bouwdelen uit drie verschillende tijden
- Inpassing van archeologische vondsten

Gracht

De voormalige Hofgracht wordt teruggebracht bij het Buitenhof. De gracht kan een oplossing bieden voor het veiligheidsvraagstuk en zorgt ervoor dat er daglicht in het souterrain van de Raad van State kan komen.

Hof van Albemarle

Bij het Hof van Albemarle wordt de bestaande boomstructuur verdicht, zodat er een compacter bomenpakket ontstaat en er verblijfskwaliteit gecreëerd wordt. De bomen langs de kade worden 1,60 meter opgeschoven zodat er ruimte gecreëerd wordt om langs het water te lopen. In het straatprofiel wordt een 'kiss & ride strook' opgenomen, waar bezoekers van het Binnenhof afgezet of opgehaald kunnen worden met de auto. De gemeente is verantwoordelijk voor de ontwikkeling (of: aanleg?) van het Hof van Albemarle.

Kademuren

De nieuwe kademuren worden vanaf het water ongeveer 3 meter hoog en zijn opgebouwd uit verschillende stenen. Er zijn rondom de Hofvijver verschillende soorten gemetselde kades aanwezig, onder meer: een kade met een gele baksteen met een roodgemêleerde rollaag en een meer geornamenteerde kade van rode baksteen ter plekke van de doorbraak van Berlage. De nieuwe kademuren zijn gebaseerd op de gele baksteen met rollaag en worden enigszins schuin geplaatst. In de loop van de tijd kunnen de kades vergroenen, door te kiezen voor stenen met een zachte kalkmortel. Door stenen naar voor en achter te schuiven wordt reliëf gecreëerd waar verschillende planten zich kunnen vestigen. De gracht wordt beëindigd door middel van een kademuur met drie waterspuwers. Het water valt door de spuwers naar beneden. Er wordt nog onderzocht of het water van de daken opgevangen kan worden en in de gracht terecht kan komen. Alleen aan de kopse kant van de gracht wordt een hek gemaakt. Daarnaast wordt gekeken of oude bakstenen uit het voormalige riool verwerkt zouden kunnen worden in een vlakkenpatroon in de kademuren rond de brug.

Nieuw gevelbeeld, Raad van State

De Raad van State is gesitueerd tussen drie bouwdelen (Buitenvleugel van het Stadhoudersplein, het trappenhuis van Peters en de Korstenhorstvleugel). Het ontgraven van de gracht is van grote invloed op het uiteindelijke gevelbeeld. De gevel aan de Buitenhofzijde, die stamt uit verschillende tijden, komt weer in het water te staan. Er worden nieuwe raamopeningen ter plaatse van het souterrain gemaakt. De architect heeft onderzocht hoe er een verdeling kan worden gemaakt in de nieuw te maken ramen.¹⁰⁻¹

Voor het ontwerp haalt de architect inspiratie uit de bestaande Mauristoren, waar hardstenen kaders aan de ramen zijn toegevoegd en uit kunst (Judd en Schoonhoven), die werken met reeksen. De architect stelt een reeks van vensters voor met bronzen/messing roeden, die bij ieder raam een andere uitwerking krijgen. De roeden bouwen voort op de maatvoering en het ritme van de bovenliggende ramen.

Brug

Bij de Stadhouderspoort worden drie nieuwe bruggen voorgesteld. In het midden wordt een brug voor verkeer gemaakt, die een breedte heeft van 2,30 meter aan de kant van het Buitenhof en een breedte van 1,58 meter aan het begin van de Stadhouderspoort. Aan weerszijden van de verkeersbrug komen twee ranke bruggen voor voetgangers die een wijkende beweging maken richting de stad. De brug voor het verkeer heeft een gesloten reling van cortenstaal, terwijl de bruggen voor de voetgangers een open reling hebben.

10.1.b Wob

Reactie Kwaliteitsteam:

- Het Kwaliteitsteam vindt het voorstel van de messing lijnen (roeden) voor de ramen in de plint van de Raad van State prachtig. Het is een goede manier om een nieuwe laag aan het gebouw toe te voegen die correspondeert met de bestaande context. Het is van belang om naar de totale reeks van ramen te kijken, zodat er samenhang en harmonie ontstaat.
- De leden vinden het een interessant idee om een onderscheid te maken tussen een hoofbrug en twee flankerende voetgangersbruggen bij de Stadhouderspoort. Het is een elegante oplossing die veel beter is dan het maken van één brede brug. Door de leidingenbak onder de verkeersbrug bestaat er wel het gevaar dat de brug eerder als een dam beleefd wordt. Er komt weinig licht in de gracht.
- Het Kwaliteitsteam benadrukt dat het goed zou zijn om een overleg in te plannen tussen de adviseurs die aan de Centrale Energievoorziening werken en de ontwerpers van de Raad van State/gracht. 10.1.b Wob

Hierdoor kan de brug ranker worden uitgevoerd en zijn de leidingen minder kwetsbaar. Er ontstaat meer flexibiliteit en de ruimtelijke beleving van de gracht wordt dan beter.

Advies: Onderzoek of de 10.1.b Wob die nu onder de brug bij de Stadhouderspoort worden voorgesteld, in de grond geplaatst zouden kunnen worden. Samenwerking tussen de verschillende ontwerpers en adviseurs die aan de gracht en centrale energievoorziening werken is vereist.

- Gevraagd wordt of het ook mogelijk is om een deel 10.1.b Wob die zich nu in de bak onder de verkeersbrug bevinden, onder de voetgangersbruggen te plaatsen.
Er wordt geantwoord dat dit al gedaan is en dat er bovendien rekening gehouden moet worden met twee uitblaasroosters in de gevel.
- 10.1.b Wob
- Het Kwaliteitsteam is nog niet overtuigd van de wijkende beweging van de voetgangersbruggen.
- De leden zijn positief over het feit dat er langs de lengterichting van de gracht geen reling komt.

Kelderverdieping, Raad van State

Er wordt door de architect, Evelyne Merx, een nieuwe grotere kelder onder het gebouw van de Raad van State voorgesteld. Bij het ontgraven van de kelder zal er historisch materiaal gevonden worden uit verschillende tijdslagen. Het uitgangspunt is om deze tijdslagen in het ontwerp op te nemen en zichtbaar te maken.

Er is door ingenieursbureau ABT in 2019 een onderzoek gedaan naar de fundering. De kelder wordt van boven af ontgraven. Onder de historische resten worden funderingsversterkingen gemaakt. De onderzijde van de kelder wordt aangevuld met eigentijds materiaal. De bestaande togen en bogen, die zich onder de colonnade bevinden, worden hersteld en teruggeplaatst op een iets lager niveau dan de oorspronkelijke positie.

Een nieuwe ruimtelijke structuur met verkeersruimten en verblijfsruimten wordt voorgesteld, gebaseerd op de bovenliggende verdiepingen. De ruimten kunnen op verschillende manier gebruikt worden (van eenpersoonswerkkamers tot gedeelde werkruimtes). 10.1.b Wob

Strak beton (nieuw) wordt afgewisseld met grillige oude muren (bestaand).

Reactie Kwaliteitsteam:

- Complimenten! Het idee dat de fundamenteën van het gebouw worden blootgelegd en dat ze onderdeel worden van de architectuur is prachtig.
- Veel waardering voor de bereidheid om te blijven onderzoeken wat er mogelijk is. Er worden spannende ruimten gemaakt. Het is mooi dat het historische metselwerk behouden blijft en dat er beleving voor de gebruikers wordt gecreëerd. De Raad van State is de oudste bewoner op het Binnenhof. In het ontwerp wordt dit zichtbaar gemaakt. De geschiedenis blijft daardoor afleesbaar.

Schepelhal

De ontwerpers presenteren de stand van zaken van het ontwerp voor de Schepelhal. De hal bestaat uit een langgerekte ruimte die zich onder het maaiveld bevindt. De Schepelhal en de aangrenzende tuin kunnen een belangrijke schakel vormen in de reeks groene ruimten die door de landschapsonwerpers worden voorgesteld op de plekken waar ooit de Hofgracht liep.

Nieuwe verbinding publieksentree naar de oude zaal

Bezoekers die in de toekomst via de nieuwe publieksentree het Tweede Kamercomplex betreden, passeren de Schepelhal op weg naar de oude zaal. Een nieuwe trap ter vervanging van twee roltrappen verlevendigt de Schepelhal en draagt bij aan de oriëntatie van het complex. Een nieuwe lift zorgt voor verbetering van de integrale toegankelijkheid. Een aangepaste overgang tussen de Schepelhal en het tussenlid van het Nieuw Stadhouderskwartier herstelt de leesbaarheid en definitie van de structuur van interieur (tussenlid) en exterieur (Schepelhal). In de materialisatie wordt de overgang tussen binnen en buiten benadrukt door op het onderste deel van de trap het graniet uit de Schepelhal voort te zetten. De trap in het tussenlid sluit aan op de houten vloerafwerking van de eerste verdieping.

Programmering

Er wordt onderzocht of er in de Schepelhal een tentoonstelling van de parlementaire geschiedenis getoond kan worden. Aangezien de Schepelhal smal is, kan er gebruik gemaakt worden van de bestaande wanden, zodat de ruimte zo veel mogelijk openblijft. De bestaande lockers worden verwijderd. Daarnaast kan de Schepelhal dienstdoen als ontvangstplek waar borrels en activiteiten gehouden kunnen worden.

Schepelhal en Schepeltuin

De aansluiting van de Schepelhal op de Schepeltuin is een belangrijke ontwerpogave. De ontwerpers tonen verschillende denkrichtingen waarbij de Schepeltuin vorm kan krijgen als watertuin, groene tuin of in terrassen. Een hoofdwarmtetracé voor meerdere bouwdelen komt onder de Schepeltuin te lopen. De ontwerpers geven aan dat het bij de Schepelhal van belang is om te kijken of de ruimte geopend en 'verzacht' kan worden. Dit zou bijvoorbeeld kunnen door middel van een lichtkunstwerk.

Reactie Kwaliteitsteam:

- Dank voor de presentatie. De leden zijn blij dat de stand van zaken van het ontwerp voor de Schepelhal een keer besproken wordt in het Kwaliteitsteam. Het is een lastige ontwerpogave. De Schepelhal is een binnenruimte die gemaakt wordt door buitengevels. Er is nieuwe laag nodig die betekenis aan de plek kan geven. Er wordt benadrukt dat het zeer belangrijk is om de hal te vergoeden of iets met water te doen, zodat de voormalige grachtstructuur leesbaar wordt. Advies: De Schepelhal kan een belangrijke rol spelen in het vormgeven van de voormalige grachtstructuur. Het Kwaliteitsteam is groot voorstander van een 'groene of blauwe invulling' van de Schepelhal en zal daar actief op adviseren.
- Gevraagd wordt wat voor soort ruimte de Schepelhal in de ogen van de architecten moet worden.
- Het is een goed idee om de bestaande lockers te verwijderen en mooi als er een aansluiting komt op de nieuwe publieksentree. De verbinding tussen de Schepelhal en het Nieuw Stadhouderskwartier ziet er goed uit. De verbinding in de vorm van een terrassen tussen de Schepelhal en de Schepeltuin kan interessant zijn. Het Kwaliteitsteam zou hier op korte termijn graag meer over willen weten.
- Een deel van het Kwaliteitsteam heeft twijfels over de voorgestelde expositie. Er zijn al veel goede tentoonstellingen over de parlementaire geschiedenis in de directe omgeving van het Binnenhof (Haags Historisch Museum, Gevangenpoort, Prodemos etc.). De ruimte van de Schepelhal is beperkt. Het is daarom van belang om na te denken over hoe er beleving voor het publiek gecreëerd kan worden. Het zou interessant kunnen zijn om lichtontwerpers of kunstenaars bij deze opgave te betrekken.
- Het Kwaliteitsteam geeft aan dat het goed is om na te gaan hoe de bestaande ruimte van de Schepelhal 'verzacht' kan worden. Dit kan door groen of water, maar de ontwerpers zouden daarnaast kunnen denken aan het toepassen van textiel in de vorm van een wandtapijt of gordijnen. Hierbij kan nadrukkelijk ook gebruik gemaakt worden van de hoogte van de ruimte.
- De aansluiting tussen de Schepelhal en de Schepeltuin is belangrijk. Het zou mooi zijn als de tuin toegankelijk is vanuit de hal.

Er wordt geantwoord dat er extra beveiligingsmaatregelen nodig zijn om de Schepeltuin publiekstoegankelijk te maken.

- De referentie naar het lichtkunstwerk is interessant, al vragen de leden zich wel af in hoeverre het zou werken in context van de Schepelhal. Licht kan een belangrijke rol spelen in het ontwerp.

Tijdelijk uitkijkpunt Binnenhof

De architect, Reinder Bakker, presenteert de stand van zaken van het ontwerp voor een tijdelijk uitkijkpunt bij de Mauritstoren. Het idee is dat de tijdelijke interventie eraan kan bijdragen dat het Binnenhof haar belangrijke en betekenisvolle plek in het centrum van De Haag als middelpunt van de Nederlandse democratie behoudt, ook als de gebouwen tijdens de renovatie gesloten zijn.

Ten opzichte van het plan dat de architect op 14 april jl. aan de leden van het Kwaliteitsteam gepresenteerd heeft, zijn een aantal grote wijzigingen gemaakt in verband met veiligheidseisen. 10.1.b Wob

Hierdoor is de omvang van het uitkijkpunt groter geworden. Het nieuwe voorstel bestaat uit twee opzichzelfstaande torens die aan de bovenzijde met elkaar verbonden zijn. De twee torens zijn opgebouwd uit een liftkern met een trap die eromheen cirkelt. De torens worden gemaakt door middel van een staalconstructie van hergebruikt staal. De buitenkant van het paviljoen bestaat uit een steigerconstructie. Bezoekers betreden een terras met een tribune dat uitsteekt over de Hofvijver en worden via een route langs de trap omhoog geleid naar een platform met uitzicht op het Binnenhof. Via de andere trap gaat men vervolgens weer naar beneden. Het uitkijkpunt is 30 meter hoog.

Reactie Kwaliteitsteam:

- Dank voor de presentatie. Door alle eisen heeft het ontwerp een enorme ontwikkeling doorgemaakt en is het een fors volume geworden.
- Het is mooi dat er een duidelijke route omhoog- en naar beneden gaat.
- De leden vragen zich af hoeveel budget er beschikbaar is. Het nieuwe ontwerp zal aanzienlijk duurder zijn dan het vorige plan. Het is van belang om hier nu al over na te denken.
- Vanuit erfgoedperspectief is het nieuwe voorstel dat de architect toont heel goed. Doordat er uitgegaan wordt van een zelfdragende constructie, komt er zo min mogelijk belasting op de historische bebouwing.
- Het Kwaliteitsteam benadrukt dat het van belang is om na te denken over programmering van het uitkijkpunt. Er moet op een integrale manier nagedacht worden over de routing, expositie, verlichting en beleving. Bezoekers moeten tijdens het beklimmen van het uitkijkpunt verrast worden.

Afsluiting

De volgende bijeenkomst is op woensdag 8 december van 9:00 – 13:30 uur. Alle betrokken architecten en adviseurs zijn die dag aanwezig en presenteren de stand van zaken van de ontwerpen voor de verschillende bouwdelen en publieke ruimten op en rondom het Binnenhof. Het is een mooie gelegenheid om het totaalbeeld van de verschillende voorstellen voor de renovatie te zien. Er wordt nog nagegaan of de pers hierbij betrokken kan worden.

